

Історичні науки
УДК 94(477) «19»: 331.25

Білорусцева Т. М.
викладач НПУ імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

УМОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПЕНСІЙ НАСЕЛЕННЮ УРСР В 1918-1919 РОКАХ

Анотація. У статті досліджено та проаналізовано умови надання пенсій усім групам населення новостворюваної держави у часи становлення системи соціального забезпечення.

Ключові слова: пенсія, відділ пенсій, розряд непрацездатності, Касаційна комісія, Народний комісаріат соціального забезпечення.

T. Bilorustseva
Lecturer at M.P. Dragomanov National Pedagogical University
Kyiv, Ukraine

CONDITIONS FOR GRANTING PENSIONS TO POPULATION OF THE UKRAINIAN SOVIET SOCIALIST REPUBLIC IN 1918-1919

Abstract. The article investigates and analyzes the conditions for granting pensions to all the groups of the population of the newly created state at the times of establishing the welfare system.

Key words: pension, pension department, disability category, Appeal committee, People's Commissariat of Social Welfare.

Становлення системи пенсійного забезпечення в УРСР 1918-1919 рр. – недосліджена наукова проблема, висвітлення якої розкриває соціальну політику радянської влади та її можливості щодо фінансування всіх нововведень.

В. Г. Шарпаций у своїх дослідженнях виокремлює проблеми пенсійного пайкового забезпечення серед інших видів соціальних допомог в УРСР 20-30-х років ХХ ст. Праці ж присвячені дослідженню умов призначення пенсій того часу в історіографії відсутні.

Мета і завдання цієї статті полягає в тому, щоб проаналізувати умови надання пенсій населенню УРСР у роки створення нової державної системи.

Для налагодження соціальної сфери і зокрема пенсійної справ як засобу популяризації всіх змін у новоствореній державі новій владі потрібно було швидко розробити нормативно-правову базу та задокументувати умови отримання пенсій для різних прошарків населення. Так, у травні 1919 р. Рада народних комісарів Тимчасовим положенням про Народний комісаріат соціального забезпечення УСРР затвердила дев'ять спеціальних відділів: відділ охорони материнства і дитинства, відділ забезпечення вдів, старих та інвалідів; відділ опіки та опікунства, відділ допомоги скаліченим воїнам, відділ пайка, відділ допомоги жертвам контрреволюції, відділ різних допомог, відділ інструкторський та пенсійний відділ [2, арк. 6].

Перше організаційне засідання Касаційної комісії по призначенню пенсій при Народному комісаріаті соціального забезпечення відбулося 4 серпня 1919 р. за участі представників інших відомств: Наркомсоцзабез (тов. М. М. Дивишек), Народний комісаріат юстиції (тов. А. В. Василевський), Народний комісаріат

здоров'я (тов. Г.Н. Тарнавський), Народний комісаріат фінансів (тов. В. К. Крупський), Народний комісаріат праці (тов. С. Г. Говоров). На засіданні було ознайомлено членів Комісії з основним Декретом Раднаркому, що регулював пенсійні справи. Так, повідомлялося, що наразі пенсійне забезпечення громадян УРСР поки що не існує і все пенсійне право вичерпується Декретами від 14.03.1919 р. про забезпечення солдат Робітничо-Селянської армії та інших військовослужбовців та їх сімей, від 24.04.1919 р. про забезпечення пенсіями працівників, від 03.07.1919 р. про забезпечення пенсіями червоноармійців та військовослужбовців та Положенням від 09.03.1919р. про забезпечення пенсіями медичних працівників [8, арк. 3]. Положенням від 09.03.1919 р. забезпечувався медичний персонал: лікарі, фельдшери, санітари, сестри милосердя, доглядальниці тощо, у тому випадку, коли вони хворіли на гострозаразні хвороби (тиф, холера, чума тощо). Під час хвороби вони забезпечувалися безкоштовно всіма видами медичної допомоги, а у разі їхньої інвалідності чи смерті внаслідок хвороби вони та члени сім'ї, що перебували на їх утриманні, забезпечувалися щомісячною пенсією з розрахунку відповідної частини середнього заробітку, визначеного тарифними ставками професій [5, арк. 9-10].

Декретом від 24.04.1919 р. «Про врегулювання пенсійної справи» визначалися лише загальні умови призначення пенсій, внаслідок чого пенсійним підвідділам треба було багато пунктів роз'яснювати. Дія Декрету розповсюджувалася на всіх, хто працював і працює у колишніх державних, земських і місцевих та наразі у радянських установах, за винятком колишніх службовців поліції, тюремного та дипломатичного відомств [5, арк. 10]. Пенсія призначалася на невизначений строк і не вище прожиткового мінімуму тієї місцевості, де жив пенсіонер, проте не могла перевищувати середнього річного заробітку некваліфікованого робітника тієї місцевості. Розмір пенсії визначався ступенем втрати працездатності й ступенем майнового забезпечення пенсіонера. На прохання пенсіонера чи на розсуд установи, що призначала пенсію, справа про пенсію могла переглядатися, тобто могло призначатися нове засвідчення ступеня непрацездатності, або новий огляд сімейного стану та майнової забезпеченості [5, арк. 10].

Квітневим Декретом РНК про об'єднання пенсійних справ радянських установ у НКСЗ було визначено основні умови надання пенсій. По-перше, скасовувалися пенсії за ордени, медалі, відзнаки, георгіївські хрести та георгіївські медалі. По-друге, всі призначені до Декрету пенсії мали бути переглянуті відповідно до нових норм. По-третє, річний розмір пенсії не повинен був перевищувати середнього річного заробітку некваліфікованого робітника у тій місцевості, в якій проживає інвалід. По-четверте, у разі смерті пенсіонера або ж його перебування в будинку інвалідів чи іншій подібній установі, у разі

зникнення безвісти, правом на пенсію могли користуватися всі, хто перебував на його утриманні, та непрацездатні й неповнолітні члени сім'ї. По-п'яте, при отриманні чергової пенсії пенсіонер зобов'язаний був повідомляти про розміри постійних доходів і заробітків. По-шосте, видача пенсій припинялася за певних умов: 1) зі смертю пенсіонера, 2) з переміщенням його до будинку інвалідів чи відповідної установи, 3) з відновленням працездатності, 4) зі вступом на державну, громадську чи приватну службу й загалом зі збільшенням до розмірів отримуваної пенсії інших джерел існування, 5) з досягненням неповнолітніми повноліття, 6) якщо пенсіонер перебував за кордоном понад рік [3, арк. 35-36].

У 1918-1919 рр. були проведені Колегіальні та Міжвідомчі засідання з метою врегулювання та пояснення певних питань, що виникали з упровадженням пенсійної справи. Так, було розтлумачено порядок призначення пенсій: заява про призначення пенсії подавалася у повітовий чи місцевий відділ соціального забезпечення або пенсійний відділ за місцем проживання заявника; заява могла подаватися як письмово (і відправлена поштою), так і усно (і записана зі слів заявника); при подачі прохання мають бути подані всі документи, що доводять право заявника на пенсію; якщо пенсію просить хтось із членів сім'ї службовця, на утриманні якого він перебував, то має надати документи на пенсію годувальника, його смерть, переміщення до будинку інвалідів чи безвісти відсутність та документи, що встановлюють родинні зв'язки, склад сім'ї та вік кожного члена сім'ї; отримавши заяву, відділ проводив розслідування майнового стану прохача та, за необхідності, медичне обстеження [5, арк. 13-15]. Після надходження повної справи до Комісії з питань призначення пенсій при пенсійному підвідділі повітового чи міського відділу соціального забезпечення приймалися різні рішення: справа могла завершитися без засвідчення ступеня непрацездатності або це засвідчення і обстеження заявника проводилося. Коли заявник не міг з'явитися до Комісії за станом здоров'я, то для його огляду за місцем проживання відправлялися двоє зі складу Комісії: голова та один із лікарів. Якщо відповідь прохача не задовольняла, то він міг подавати скаргу до відділу соціального забезпечення губернського чи обласного Раднаркому, але не пізніше чотиритижневого терміну з дня отримання відповідного рішення [3, арк. 35-36].

Пенсія призначалася відповідно до розрядів непрацездатності, яких було визначено чотири: I розряд — 100% втрата працездатності, II розряд – за умови сильного зниження працездатності від 70 до 100%, III розряд – за умови середнього зниження працездатності від 40 до 70%, IV розряд – за умови слабого зниження працездатності від 15 до 40%. Декретом Ради народних комісарів від 07.08.1918 р. було затверджено порозрядний опис хвороб і тілесних ушкоджень, що визначали право солдат Робітничо-Селянської Армії на пенсію. Для кожного розряду було створено описи понад 30 хвороб чи тілесних

ушкодженнь [2, арк. 8-15]. У такому ж порозрядному описі від 14 та 24.04.1919 р. в Примітках йшлося про деякі уточнення, а саме: якщо стан здоров'я оглянутого Комісією вимагав постійного догляду, то ця умова особливо відмічалася в акті про призначення пенсії; крім гостроти зору, за відповідною таблицею при встановленні ступеня втрати працездатності треба було брати до уваги й інші хвороби очей, що давали право на підняття ступеня хвороби до першого розряду [6, арк. 14]

За новим законом про повне соціальне забезпечення робітників від 25.06.1919 р. визначалися такі умови отримання пенсій робітниками: 1) крім безкоштовного лікування будь-який робітник, що втратив заробіток або його частку внаслідок втрати працездатності чи безробіття, мав право на отримання допомоги чи пенсії; при цьому, якщо особа втратила частину заробітку або має інші будь-які доходи, то вони вираховувалися з пенсії чи допомоги [1, арк. 4]; 2) при постійній втраті працездатності через хворобу, каліцтво, старість та ін. видавалася пенсія на весь час втрати працездатності, при зміні ступеня інвалідності після медичного огляду відповідно змінювався розмір пенсії, якомога перенаправлятися до будинків інвалідів, у яких пенсіонери не просто перебували, а й навчалися та здобували нові вміння й навички, щоб мати змогу працювати за вищим розрядом непрацездатності [1, с. 5].

У січні 1919 р. Робітничо-селянське керівництво відділило церкву від держави, позбавивши слуг духовного відомства можливості отримувати пенсію. 26 червня 1919 р. протоколом колегії відділу пенсій НКСЗ було визначено, що всі релігійні та церковні установи ставали приватними общинами й турботи про забезпечення, а в подальшому і про пенсіонування членів цих приватних общин покладалися на вірян [4, арк. 8].

Міжвідомча нарада при відділі пенсій НКСЗ (27.06.1919 р.) ухвалила такі рішення: 1) при переїзді пенсіонера з місцевості з більшою пенсійною ставкою в іншу місцевість з меншою ставкою його пенсія понижалася й видавалася казначейством того місця, куди він переїжджав, з першого числа наступного після переїзду місяця; 2) при отриманні пенсії за пенсіонерів довіреними особами необхідно було в таких осіб вимагати посвідчення чи довідки про проживання пенсіонера в районі того казначейства, звідки видавалася пенсія, з точною вказівкою місця проживання [7, арк. 23-24].

Для врегулювання пенсійних справ впродовж травня-червня 1919 р. було проведено декілька колегіальних засідань відділу пенсій НКСЗ: 19.05., 22.05., 11.06., 30.06. Протоколи від 21 та 22 травня 1919 р. регламентували пенсійну справу у військовій сфері: правом на пенсію за Декретом від 14.03.1919 р. користувалися офіцери, що втратили працездатність лише у зв'язку з проходженням військової служби. За Декретом від 24.04.1919 р. пенсію отримували офіцери, що втратили працездатність безвідносно до проходження

військової служби (старість, хвороби, каліцтво), сім'ї офіцерів отримували пенсію за тими ж умовами [4, арк. 2-4]. При перегляді старої пенсійної справи (солдат царської армії) порядок дій був таким: знаходили попередню справу про призначення пенсій, потім Комісія з питань призначення пенсії розглядала всі документи й визначала, чи можна на основі старої справи надати пенсію чи необхідне нове медичне засвідчення фізичного стану пенсіонера; нові пенсії старим пенсіонерам призначалися відповідно до чинних декретів з дня порушення клопотання про призначення нової пенсії [4, арк. 5]. Стан справ, що стосувався призначення пенсій офіцерам царської армії, регламентувався ще й протоколом засідання комісії від 11.06.1919 р., в якому йшлося про те, що пенсія призначалася з дня порушення клопотання про неї, вдови офіцерів царської армії мали право на пенсію, інваліди старої Армії, яким призначили пенсії з 1917 по 1918 рр., але які її не отримували, до перегляду їхніх пенсійних справ та призначення нових пенсій, мали отримувати попередньо призначені пенсії на основі чинних раніше правил; вдови цивільних осіб права на пенсію не мали [4, арк. 6-7]. Права сім'ї на отримання пенсії визначалося так: члени сім'ї отримували пенсію лише тоді, коли перебували на утриманні глави сім'ї; діти (навіть круглі сироти) вважалися непрацездатними тільки до 16 років, але за умови підтвердження чи встановлення їх непрацездатності чи недієздатності у старшому віці, їм могла надаватися пенсія; окремо кожному членові сім'ї покійного пенсіонера могла призначатися пенсія, але за умови не перевищення розміру пенсії, що отримував сам інвалід (годувальник, пенсіонер), сумою окремих пенсій, призначених окремим членам однієї й тієї ж сім'ї [4, арк. 11].

Отже, умови надання пенсій у 1918-1919 рр. було максимально розтлумачено як пенсіонерам, так і місцевим підвідділам Пенсійного відділу Наркомсоцзабезу, незважаючи на те, що нормативно-правова база пенсійної справи перебувала в стані активного розроблення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 4-6.
2. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 6-15.
3. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 35-36.
4. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 2-11.
5. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 7-15.
6. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 14.
7. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 27. – Арк. 23-24.
8. ЦДАВО України. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 3.